

Б. Я. Кантор, Г. А. Марченко – К. : Наукова думка, 1968. – 252 с. **8. Филиппов А. П.** Воздействие динамических нагрузок на элементы конструкций / А. П. Филиппов, С. С. Кохманюк, Ю. С. Воробьев. – К. : Наукова думка, 1974. – 176 с. **9. Воробьев Ю. С.** Исследования колебаний систем элементов турбоагрегатов / Ю. С. Воробьев, Н. Г. Шульженко. – К. : Наукова думка, 1978. – 135 с. **10. Воробьев Ю. С.** Колебания лопаточного аппарата турбомашин / Ю. С. Воробьев. – К. : Наукова думка, 1988. – 224 с. **11. Воробьев Ю. С.** Скоростное деформирование элементов конструкций / Ю. С. Воробьев, А. В. Колодяжный, В. И. Севрюков, Е. Г. Янютин. – К. : Наукова думка, 1989. – 192 с. **12. Шульженко Н. Г.** Численный анализ колебаний системы турбоагрегат – фундамент // Н. Г. Шульженко, Ю. С. Воробьев. К. : Наукова думка, 1991. – 232 с. **13. Аврамов К. В.** Модели нелинейной механики в прикладных задачах энергетического машиностроения (уч.-метод. пособие) / К. В. Аврамов, Ю. В. Михлин, Ю. А. Ищук, Л. В. Розова, Ю. С. Воробьев. – Харьков, 2006. – 142 с. **14. Боровков В. М.** Материалы и прочность оборудования ТЭС / В. М. Боровков, Л. Б. Гецов, Ю. С. Воробьев, А. Я. Консов, С. В. Петиков, Г. Д. Пигрова, А. И. Рыбников. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 611 с. **15. Приймаков А. Г.** Теория и конструирование силовых волновых зубчатых передач / А. Г. Приймаков, Ю. С. Воробьев, Г. А. Приймаков. – Харьков, 2010 – 352с. **16. Юрий Сергеевич Воробьев** - ученый и педагог: (К 70-летию со дня рождения) Биобиблиографический указатель / Составитель Ларин А. А. // Харьков : НТУ «ХПИ», 2006. – 64 с.

Поступила в редколлегию 11.09.11

УДК 001:63(477)

О. П. АНИКИНА, канд. іст. наук, провідний науковий співробітник,
Державна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, Київ

СТОРИНКИ СТАНОВЛЕННЯ АГРОНОМІЇ В ОДЕСЬКОМУ КРАЇ У 20-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється діяльність науково-дослідних установ на Одещині у 20-х роках ХХ століття: Одеської сільськогосподарської дослідної станції, Одеської сільськогосподарської селекційної станції, які згодом реорганізовано в Одеську (Причорноморську) обласну (крайову) с-г. дослідну станцію (засновані на Одеському дослідному полі) та Одеської насінневої контрольної станції, Генетико-селекційного інституту, а також окремих визначних учених, причетних до історичних інституціоналізацій аграрної науки краю.

Эта статья освещает деятельность научно-исследовательских учреждений на Одешине в 20-х годах ХХ века: Одесской сельскохозяйственной опытной станции, Одесской сельскохозяйственной селекционной станции, которые позднее были преобразованы в Одесскую (Причерноморскую) областную (краевую) с.-х. опытную станцию (основаны на Одесском опытном поле) и Одесской семенной контрольной станции, Генетико-селекционного института, а также некоторых видных ученых, причастных к историческим институционализациям аграрной науки.

This paper covers the activities of research institutions in the Odessa region in the 20s of XX century: the Odessa Agricultural Experiment Station, Odessa Agricultural Plant Breeding Station, which were later converted to Odessa (Black Sea) Regional Agricultural Experimental Station (based on the experimental field of Odessa) and Odessa Seed Control Station, Genetic-breeding Institute, as well as some prominent scientists involved in the historical institutionalization of agricultural science.

На початку свого існування радянська влада повною мірою усвідомлювала визначальну роль наукового забезпечення сільськогосподарського сектору – найважливішої запоруки стратегічної безпеки держави. Не було випадковим піднесення агрономічної науки на півдні України, яке

відбулося завдяки ентузіазмові, вірі у краще майбутнє, а також збереженням надійним дореволюційним напрацюванням. Поряд із цим досліджуваний історичний період характеризувався невинуватими перегибами влади відносно найкращих представників галузевої науки.

Історію окремих установ та напрямів сільськогосподарської дослідної справи Півдня України вже висвітлювало багато вчених [1]. Метою публікації є вивчення ретроспективи становлення окремих інституцій дослідної справи у сільському господарстві на Півдні України, які відіграли вирішальну роль у поступальному її розвитку.

В українському степу у 20-х рр. ХХ ст. складалася досить дієва система наукового забезпечення аграрного сектору, яка будувалася на важливому підґрунті, що бере свої витоки ще за царської доби.

Варто зробити короткий екскурс у дореволюційне минуле. Сільськогосподарська дослідна справа на півдні України відлік свого існування починає з Одеського дослідного поля, створеного Імператорським товариством сільського господарства півдня Росії у 1885 р. [2].

З перших років існування, програма робіт дослідного поля якісно відрізнялася від подібних, так як будувалася виключно на конкурсній основі. Над нею працювали не тільки вітчизняні, але й видатні зарубіжні вчені. Установою здобуто вагомі наукові результати для свого часу. Велася плідна дослідна робота також із вивчення сортів. У 1910 р. випробовувалося 7 сортів: Бонатка місцева, Бонатка оригінальна, Бонатка біла, Бонатка червона, Червона остиста, Сандомірка, Орловська [3]. З'явився намір організувати окремих селекційний відділ.

Успішне розгортання подібних дослідів відділу привело до необхідності кращої організації роботи з селекції. Така ідея підтримувалася й Імператорським Товариством Сільського господарства Півдня Росії в Одесі. У 1912 р. воно вирішило влаштувати селекційну станцію для поліпшення та виведення нових сортів, найбільш пристосованих до життєвих і господарських умов причорноморських степів. Запросили приват-доцента, магістра ботаніки Новоросійського університету А. О. Сапегіна, який мав новітні знання з селекції, був ознайомлений із закордонним досвідом. На підставі його доповіді було доручено організувати на дослідному полі селекційні роботи. 3 квітня 1912 р. ученими проводилися перші селекційні посіви [4].

Однак, фактично організація селекційної станції відбулася навесні 1918 р. У результаті плідної селекційної роботи значно покращилися показники місцевих сортів озимої пшениці. Відібрано три лінії, під назвою Кооператорка (0194), Земка (0158), Степнячка (0119). Надалі Рада народних комісарів Відділ селекції Одеського дослідного поля визнала кращим. Його було перетворено в самостійну Одеську сільськогосподарську селекційну станцію [2].

1 березня 1920 р. Одеська сільськогосподарська селекційна станція була націоналізована і підпорядкована Наркомзему. [5]. Вона розташовувалася на

одній земельній ділянці з Одеською дослідною станцією, за Мельничною вулицею, по Овідіопольській дорозі. Завданням станції було проведення селекції (пошук і створення високоврожайних, високоякісних та стійких проти хвороб) усіх важливих сільськогосподарських рослин. Проте увага зосереджувалася в основному на озимій та ярій пшениці, надалі – ячмені, кукурудзі, помідорах, буряках.

На початку ХХ ст. установа мала 32 десятини (34,96 га) землі й досить бідне устаткування та обладнання, однак, забезпечена більш-менш сільськогосподарським інвентарем. Лише у 1917 р. вона змогла отримати будівлю для розміщення кількох співробітників, а до тих пір декому з них доводилося навіть жити на полях у літній період. У 1918 та 1919 рр. на кошти Кооперації Херсонської губернії побудовано ще один житловий будинок та службові споруди. На 1922 р. не вистачало таких важливих допоміжних приміщень, як лабораторій, сараю для зберігання та обмолоту зернових [6]. Майже за 20 років існування, установа вже мала плідні результати, завдячуючи в першу чергу своєму керманичу – професору А. О. Сапегіну. Станція провела через свої сортовипробувальні ділянки не менше 15 тисяч ліній і сортів різних сільськогосподарських рослин. Із усієї маси ліній окремі виявилися до початку 20-х років минулого століття вже достатньо добре, і кращі з них були передані до прискороеного розмноження, для подальшого розповсюдження серед землеробів.

Було відпрацьовано наступні лінійні сорти станції для степового краю: Сорти *озимої пшениці* – чистолінійний сорт № 0194 (Кооператорка) відібраний із рослин, узятих із Херсонської дослідної станції в 1912 р. (гарна посухостійкість та підвищена врожайність), за назвою «Кримка № 15»; чистолінійний сорт № 0158 (Земка), відібраний із селянських сортів, зібраних співробітниками станції біля села Троїцького (на Дністрі) Одеського повіту (більш стійка до вилягання). Якості Земки і Кооператорки дозволили їм зайняти значні площі посівів у виробництві – понад 5 млн. га. Крім цього, сорту Кооператорка належить рекорд довголіття [7].

Сорти *ярої пшениці* – Улька № 000414 відібраний з місцевої Ульки; Гірка № 00274 відібраний зі зразка Херсонської дослідної станції, Арнаутка № 0012 відібраний з місцевої Арнаутки та Черноуска № 00122 також відібраний з місцевої Арнаутки.

Сорти *кукурудзи* – поліпшена станцією Грушівка, столова цукрова кукурудза, качани якої досягають величини Бесарабки (Молдаванки), має усі прекрасні смакові якості вихідного столового сорту.

Також приблизно з 1918 р. розпочато селекційну роботу з *іншими культурами* (ячмінь, буряк, помідори, диня, гарбуз). На 1922 р. вже були створені лінійні сорти, які виділялися різними властивостями та великими перспективами до розповсюдження. У 1921 р. розпочато також селекцію вівса, жита, проса, люцерни, еспарцету, суданської трави та гарбуза.

Надалі події розвивалися шляхом об'єднання науково-дослідних установ краю. За постановою Всеукраїнської ради з сільського господарства, 30 грудня 1922 р. Одеська дослідна станція і Одеська селекційна станція увійшли як відділи в Одеську обласну (крайову) сільськогосподарську станцію (3/4 верст від залізничної ст. «Дачная») [6].

За іншими джерелами з 30 грудня 1922 р. до 3 січня 1923 р. проходило зібрання Ради з дослідної справи спільно зі Всеукраїнським бюро, на якому було визнано доцільним створення Одеської обласної сільськогосподарської дослідної станції з 9 відділами: рільництва, селекції, городництва, насіннезнавства і контролю, машино-дослідного, метеорології, агрохімії, природно-історичних досліджень і впровадження. Основні роботи запропоновано проводити на Вознесенському сільськогосподарському дослідному полі, а у відділах обласної станції – займатися лише методологічною роботою. Є дані, що станція мала ще й таку назву – Причорноморська (Одеська) обласна сільськогосподарська дослідна станція [8].

За архівними даними під назвою Одеської обласної сільськогосподарської дослідної станції було об'єднано окремо існуючі на той час дослідні установи: Одеську дослідну сільськогосподарську станцію, Одеську сільськогосподарську селекційну станцію, Одеську контрольно-насінневу станцію, Одеську машинно-дослідну станцію і відповідні відділи Обласного управління.

На посаду директора станції у 1923 р. було обрано професора А. О. Сапегіна (у майбутньому академік АН України (1929), віце-президент АН України (1939–1945), заслужений діяч науки УРСР (1943)). Також у 1923 р. відповідно до Положення про центральні і місцеві органи управління і завідування сільськогосподарською дослідною справою УСРР (розділ II, § 18) його призначено головою Одеського управління з дослідної справи [9].

Отже, до 1923 р. окремо існували установи Одеські дослідне поле, дослідна, селекційна, контрольна насіннева станції, а з 1923 р. – Одеська крайова сільськогосподарська дослідна станція (за різними джерелами вона мала назву обласна або крайова а ще й Причорноморська).

Хоча на Станції проводилася значна робота з селекції, однак на той час вона не повністю задовольняла потреби сільського господарства південно-степового краю України. Виходячи з цього та зважаючи на видатні досягнення в селекційній роботі станції, НКЗС вирішив у 1928 р. перетворити установу на інститут [10]. Остаточо це відбулося у 1929 р. на базі вищезазначених установ з розпорядження Уряду в м. Одесі було закладено Український Генетико-селекційний інститут. Таким чином, Одеська крайова сільськогосподарська станція змінила місце свого розташування.

Така реорганізація була нагальною необхідністю, що постала у зв'язку з вирішенням сільськогосподарських проблем, пов'язаних із несприятливими кліматичними умовами регіону: посушливе землеробство, вимерзання; а також потребою боротьби зі шкідниками сільськогосподарських культур,

зміцненню зернового господарства степу. Програми науково-дослідних робіт відповідали також перспективним напрямам розвитку степового господарства Надчорноморського краю.

При новоствореному Генетико-селекційному інституті було запроваджено наступні наукові відділи: 1) генетичний, 2) селекційний, 3) фізіології рослин, 4) метеорологічний, 5) ентомології, 6) технології [11]. В інституті склався блискучий колектив однодумців на чолі з проф. А. О. Салегінім, який був представлений завідувачами відділами: генетики – О. Н. Фаворовим, селекції – Д. Л. Баранським, технології – Г. Г. Тиліухінім, фізіології – М. Г. Брокертом, захисту рослин – О. М. Кириленком) [7]. В Інституті також було обладнано рентгенівський кабінет, холодильник, відбулося поповнення лабораторій закордонними приладами для проведення досліджень. При Інституті продовжувалися дослідження на ділянці колишньої Одеської крайової сільськогосподарської дослідної станції, площею близько 140 га.

Одеська крайова сільськогосподарська дослідна станція у новому вигляді на 1929 р. мала такі відділи: 1) рільництва, 2) зоотехніки, 3) агрометеорології, 4) агрохімії, 5) машиновипробний, 6) ентомології, 7) фітопатології, 8) економіки, 9) застосування. Дослідній станції Одеський виконавчий комітет виділив два господарства із загальною площею землі 760 га. Одне господарство з площею близько 380 гектарів розташовувалося за 20 верст від Одеси біля залізничної станції «Дачна» Південно-західних залізниць. Друге господарство «Василівка» – за 20 верст від станції «Дачна» і на 7 верст від станції «Вигода» мало земельну площу 315 га. Перше господарство біля станції «Дачна» обслуговувало усі наукові відділи установи. Друге – призначалося для племінного розплідника червоно-німецької худоби і білої англійської свині.

З 1929 р. через виняткове ставлення до Генетико-селекційного інституту та Одеської крайової сільськогосподарської дослідної станції з боку Народного Комісаріату земельних справ УСРР, а також Одеського Окружного виконавчого комітету, зокрема його земельного та комунального відділів, станція отримала необхідне матеріально-технічне забезпечення: обладнання, реманент, худобу. І з весни 1929 року на всій території, що була призначена для проведення дослідів, розпочато пробні посіви для обліку родючості ґрунту.

Також навесні на окремих земельних ділянках закладено досліді з кормовими, олійними та прядивними культурами. На ботанічній ділянці висіано 750 зразків кормових культур, які зібрано Всесоюзним інститутом прикладної ботаніки з усіх посушливих країн світу та надіслано безпосередньо до Одеської крайової сільськогосподарської дослідної станції для ретельного вивчення. З весни 1930 р. розпочато випробування кормових культур при колективних дослідях у селянських господарствах. Дослідження

з кормовими культурами проводилися також на трьох дослідних станціях в Одесі, Асканії-Новій та Маріуполі.

За основу організації науково-дослідних робіт зоотехнічного відділу Одеської крайової сільськогосподарської дослідної станції становило стадо корів червоно-німецької породи і свині англійської породи, які передано на станцію Одеським окружним відділом у кількості 82 голови ВРХ та 20 свиней з агробази «Софіївка».

Одеська крайова сільськогосподарська дослідна станція упродовж своєї майже 40 річної діяльності опрацювала низку агротехнічних прийомів, застосування яких стало запорукою збільшення врожайності на 200–300 %, порівняно з врожаєм у селянських господарствах. Однак, найголовніше досягнення полягало в одержанні відносно сталих урожаїв озимої пшениці в надто посушливі роки, завдяки запровадженню нових сортів. Але у 1928–1929 рр. сталася біда як для сільського господарства України так і для Інституту – вимерзли посіви озимої пшениці, у т.ч. й сорту Кооператорка і Земка, що займали понад 5 млн. га посівів. Це було розцінено як економічна диверсія з боку селекціонерів і як результат, багато вчених в інституті зазнали репресій, у т.ч. репресовано директора А. О. Сапегіна. Інститут перетворено на філію Українського інституту генетики, якого на той час в Україні не існувало. Але через відсутність доказів у диверсійних діях А. О. Сапегіна звільнено, а Інституту повернено попередній статус. Щоб укомплектувати новий штат співробітників на роботу тепер запрошували молодих учених з інших установ [7].

Варто також детальніше зупинитися на роботі ще однієї потужної установи системи науково-дослідного забезпечення аграрного сектору Півдня України, учених якої також не обминули жорна політичних репресій каральної радянської системи. Це – Контрольно-насіннава станція (м. Одеса, вул. Інститутська, буд. № 9).

Навесні 1919 р. Одеське відділення Київського товариства західних земств за пропозицією завідувача відділенням Олексія Миколайовича Токаржевського прийняло рішення упорядкувати справу постачання насіння. Тому при своєму, тільки-но організованому Відділенні, вирішило створити орган з контролю за насінням, що закуплялося.

Діяльність станція розпочала у 1919 р. на приватній квартирі, займаючи одну із кімнат з єдиним працівником – у майбутньому її директором, Лисаветою Опанасівною Бичихіною. Вона народилася у 1892 р. в м. Одеса, засуджена 20 квітня 1938 р., вирок: – ВМН (смертна кара) [12]. Спочатку станція мала 2 термостати системи Гольдена для визначення посівних якостей насіння та дрібне обладнання.

З 1 березня 1920 р. установі надається спеціальне приміщення при Відділенні Київського товариства західних земств, потім у 1921 р. Станція існувала при Одеському губернському земельному відділі. У цей скрутний матеріально та морально час все ж проводилася робота: укомплектовано

станцію деяким обладнанням та зібрано колекцію насіння бур'янів Одеського повіту. Навесні 1921 р. після виступу Л. О. Бичихіної з доповіддю в Бюро з дослідної справи Губземвідділу, станцію було переведено у відання Бюро, згідно з представленим планом робіт та власним кошторисом. З січня 1922 р. Одеська насіннева контрольна станція разом з іншими дослідними установами перейшла у підпорядкування Управління з дослідної справи Одеської області та зайняла відведене при управлінні приміщення з трьох кімнат. А з 1 лютого 1923 р. (як зазначалося вище) її приєднано на правах відділу насіннезнавства та контролю до Одеської обласної (крайової) сільськогосподарської дослідної станції. На той час установа значно підсилила та розширила свою дослідну роботу [13].

У зв'язку з виділенням держбюджетних коштів на утримання трьох обласних насінневих контрольних станцій, у число яких увійшла й Одеська станція. У грудні 1924 року вона знову виокремилася та стала самостійною науково-дослідною установою – Одеською крайовою насіннево-контрольною станцією, підпорядковуючись Наркомземсправ УСРР. А з 1926 р. входить до складу Єдиної мережі насіннево-контрольних станцій України. Ці факти коротко характеризують шлях становлення та подальшого розвитку науково-дослідної роботи, а також етапи реорганізації установи упродовж десятиріччя.

Тільки за умов самостійної діяльності, вирішуючи пріоритетні проблеми аграрної науки Станція активно почала розгортати свою діяльність. Наукова робота охопила багато сфер контролю за насінневим матеріалом та удосконалюючи методику його оцінки не лише з господарської цінності, але й з точки зору сортового складу. Таким чином, діяльність установи умовно можна розподілити на два періоди: I – до 1926 р. діяльність Станції спрямовувалася лише на вирішення проблем лабораторної перевірки насіння на посівні якості, II – з 1926 р. важливими науковими напрямками стають «грунтовий контроль» та «державний активний контроль» якості насіння, який проводився над насіннево-торговельними організаціями та приватними особами. Так, попереджуючи навмисні та ненавмисні зловживання, Станція здійснювала незалежний контроль за якістю насіння та його чистосортністю. Як бачимо, на той період на державному рівні приділялася достатньо пильна увага ретельному контролю за розповсюдженням насінням.

Окрім цього, також з 1926 р. Станція бере активну участь у випробуванні сортових посівів, відряджаючи своїх фахівців до апробаційної комісії. Діяльність Станції мала такий авторитет, що з 1927 р. вона охопила апробацію сортових засівів усього Одеського краю. З часу виникнення установи за методику лабораторного контролю для вітчизняних контрольних станцій З'їздом з дослідної справи в Петербурзі в 1913 р. було прийнято «Технические правила для исследования семенного материала, установленные Союзом германских опытных станций в 1909 г.».

Крім наведеного поступового зростання ефективності діяльності установи упродовж 10 років, слід відмітити ще один із важливих напрямів – постанова окремих питань з дослідження біологічних властивостей зерна, що явилось значним внеском у вітчизняну науку.

Протягом багатьох років, за словами Л. О. Бичихіної, Станція проводила наступні науково-дослідні роботи: «Вивчення процесів післяжнивного досягання зерна пшениць та ячменів», «Зменшення висохості насіння залежно від його віку та способу схоронення» та інші важливі напрями.

Висновок. Для наукового забезпечення сільського господарства півдня України у 20-х рр. минулого століття діяли такі установи: Одеська сільськогосподарська дослідна станція, Одеська сільськогосподарська селекційна станція, які згодом реорганізовано в Одеську (Причорноморську) обласну (крайову) с-г. дослідну станцію (засновані на Одеському дослідному полі) та Одеська насіннева контрольна станція. Розвиваючи свою діяльність у напрямку неухильного якісного зростання, за різних соціально-політичних, економічних умов, сільськогосподарські науково-дослідні установи то об'єднувалися, то відокремлювалися один від одного. Зрештою було утворено Генетико-селекційний інститут, який згодом реорганізовано у Всесоюзний ордена Трудового Червоного прапора селекційно-генетичний інститут ім. Т. Д. Лисенка. Сьогодні науково-дослідна установа плідно працює в системі Національної академії аграрних наук України маючи назву Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення.

Список літератури: 1. *Андрющенко А. В.* До історії сортовипробування та захисту прав на сорти рослин в Україні / А. В. Андрющенко, К. М. Кривицький // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. – К. : Алефа, 2005. – № 2. – С. 156–168; *Винер В. В.* Сельскохозяйственное опытное дело. Краткий исторический очерк и обзор программ русских сельскохозяйственных опытных учреждений 1840–1911 гг. : лекции, читанные на курсах по сельскохозяйственному опытному делу при Петровской сельскохозяйственной академии / В. В. Винер. – М. : Новая деревня, 1922. – С. 4–5; *Вожегова Р. А.* Становлення та розвиток селекції сільськогосподарських культур в Україні : історико-науковий аналіз : монографія / Р. А. Вожегова. – К., 2007. – 266 с.; *Лифенко С. П.* Селекційно-генетичний інститут : нариси історії / С. П. Лифенко. – Одеса, 2002. – 122 с. та ін. 2. *Бердышев А. П.* От дикорастущих растений до культурной флоры / А. П. Бердышев ; АН СССР. – М. : Наука, 1984. – 161 с. 3. *Ротмистров В. Г.* Одесское опытное поле Императорского общества сельского хозяйства Южной России в 1910 году / В. Г. Ротмистров. – Одесса : Тип. И. Сокальского, 1913. – Год. 16. – С. 42–43. 4. *Сапегин А. А.* Краткая история Одесской Селекционной станции / А. А. Сапегин // Краткий сводный отчет за 10 лет (1912–1922) / под ред. А. А. Сапегина. – Одесса : Издатотдел НКЗ, 1922. – С. 5–7. – (Труды Одесской с.-х. селекц. ст. / НКЗ Украины; Одесское обл. упр. по оп. делу; вып. 6). 5. *Краткий сводный отчет за 10 лет (1912–1922) / под ред. А. А. Сапегина.* – Одесса : Издатотд. НКЗ, 1922. – 45 с. – (Труды Одесской с.-х. селекц. ст. / НКЗ Украины; Одесское обл. упр. по оп. делу; вып. 6). 6. *Сапегин А. А.* Для чего учреждена, как работает, чего достигла Одесская сельскохозяйственная селекционная станция. 1912–1922 / А. А. Сапегин; Наркомзем, Одесская с.-х. селекц. ст. – 2-е изд., доп. – Одесса, б.г. – 23 с. 7. *Селекционно-генетический институт – Национальный центр семеноведения и сортоизучения (г. Одесса) [Подраздел 2.2.1] // Пшеница : история, морфология, биология, селекция / В. В. Шелепов, Н. П. Чебаков, В. А. Вергунов, В. С. Кочмарский ; УААН, Мироновский ин-т пшеницы им. В. Н. Ремесло, ГНСХБ ; под. ред.*

В. В. Шелепова, Н. П. Чебакова. – Мироновка: Мироновская тип., 2009. – С. 54–60.

8. *Программа* опытов полеводственного отдела Причерноморской (Одесской) областной с.-х. опытной станции (при Вознесенской опыт. ст.) / Г. А. Боровиков; НКЗ, Причерноморская (Одесская) областная с.-х. опытная станция. – Х., [1923]. – 7 с. – Отд. отт. из журн. «С.-х. опыт. дело», [1923], № 3.

9. *Центральный* державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 27. Министерство сельского хозяйства УССР (НКЗСЧ УССР). 1917–1977, оп. 18, спр. 7457. Отчет о научно-исследовательской работе Всесоюзного ордена Трудового красного знамени селекционно-генетического института им. Т. Д. Лысенко за 1952 г., 299 арк. Арк. 5.

10. *Пам'ятка* для відвідувачів / НКЗС; Укр. генетико-селекц. ін-т. – Одеса, 1929. – Вип. 1(14). – 12 с.

11. *Івановський Б.* Сільське господарство степу вимагає поширення та поглиблення науково-дослідної роботи / Б. Івановський // Степове господарство / Відділ застосування Одеської крайової с.-г. дослід. ст. – 1929. – № 3. – С. 27–28.

12. *Бычихина* Елизавета Афанасьевна (источник: Сведения Одесского академического центра, Украина) [Электронный ресурс] // Жертвы политического террора в СССР. – Режим доступа: <http://lists.memo.ru/index.htm>. – Базой стало издание диска «Жертвы политического террора в СССР / Междунар. о-во «Мемориал», Рос. объединенная демократическая партия «Яблоко», Междунар. благотворительный фонд им. Д.С. Лихачева» (2007).

13. *До 10-річчя* Одеської крайової насіннево-контрольної станції // Степове господарство / Відділ застосування Одеської крайової с.-г. дослід. ст. – 1929. – № 3. – С. 26.

Надійшла до редколегії 22.10.11

УДК 34:001(477) “XIX”

М. І. БАБКОВ, канд. пед. наук, викладач юридичного технікуму Кримського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК НАУКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ В XIX – поч. XX ст.

Сучасна наука міжнародного права в Україні почала розвиватися з другої чверті XIX ст. і стала невід'ємною частиною світової науки міжнародного права. Розквіт української науки міжнародного права припав на другу половину XIX – початок XX ст.. Автор досліджує еволюцію української науки міжнародного права, окреслює основні центри розвитку цієї науки та виділяє її головних представників.

Современная наука международного права в Украине начала развиваться во второй четверти XIX в. и стала неотъемлемой частью мировой науки международного права. Расцвет украинской науки международного права начался во второй половине XIX – начале XX в. Автор исследует эволюцию украинской науки международного права, определяет основные центры развития этой науки и ее основных представителей.

The modern science of international law in Ukraine began to develop in the second quarter of the nineteenth century and has become an integral part of the world science of international law. The flowering of the Ukrainian science of international law began in the second half of XIX - beginning XX century. The author examines the evolution of Ukrainian science of international law defines the main centers of development of this science and its main representatives.

Постановка проблеми. Логіка реформаційних процесів, які відбуваються сьогодні в економіці, соціальному житті, державотворенні, у непростих духовних пошуках і психологічних трансформаціях українського суспільства ставить розвиток науки на одне з провідних місць. Наука є одним